

Wewnętrzne zróżnicowanie sektora

Podstawowe fakty o branżach sektora organizacji pozarządowych w Polsce

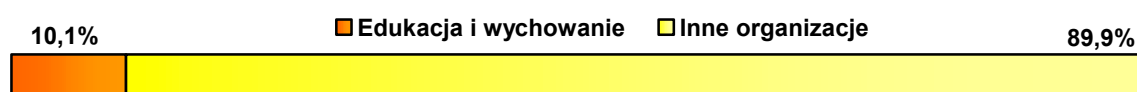
EDUKACJA I WYCHOWANIE

Jan Herbst

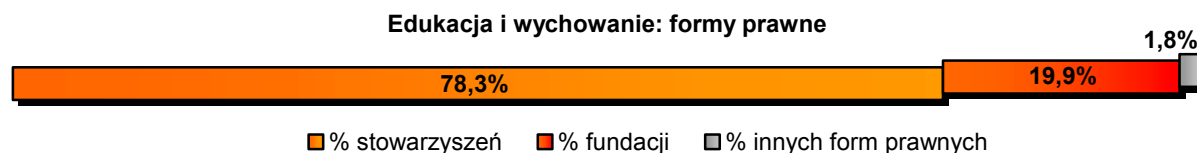
Stowarzyszenie Klon/Jawor, marzec 2005

C. EDUKACJA I WYCHOWANIE

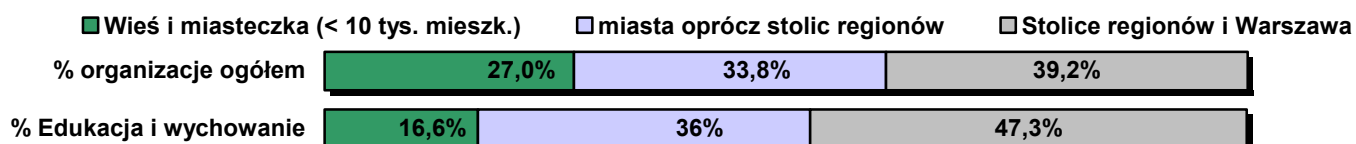
1. LICZBA ORGANIZACJI: Edukacja i wychowanie jest najistotniejszym polem działań 10% organizacji pozarządowych w Polsce. Kolejne 33% organizacji deklaruje, że „edukacja i wychowanie” jest istotnym, choć nie najważniejszym, obszarem ich działalności. Te, dla których jest to obszar najważniejszy, zajmują się najczęściej kształceniem ustawicznym, edukacją dorosłych, szkoleniami uzupełniającymi i różnego rodzaju kursami – taką odpowiedź wskazało 41,8% z nich. Co trzecia organizacja edukacyjna (32,9%) prowadzi także działalność wychowawczą i formacyjną dzieci i młodzieży (w tym np. harcerstwo). Co piąta (21,8%) zajmuje się prowadzeniem szkół podstawowych lub średnich. 8,5% organizacji tego typu prowadzi przedszkola lub aktywność związaną z opieką i edukacją przedszkolną. 2% kieruje szkołami wyższymi. Na duże zróżnicowanie działalności organizacji edukacyjnych wskazuje fakt, iż prawie 2/3 z nich (64%) deklaruje także inną działalność w obszarze edukacji i wychowania.

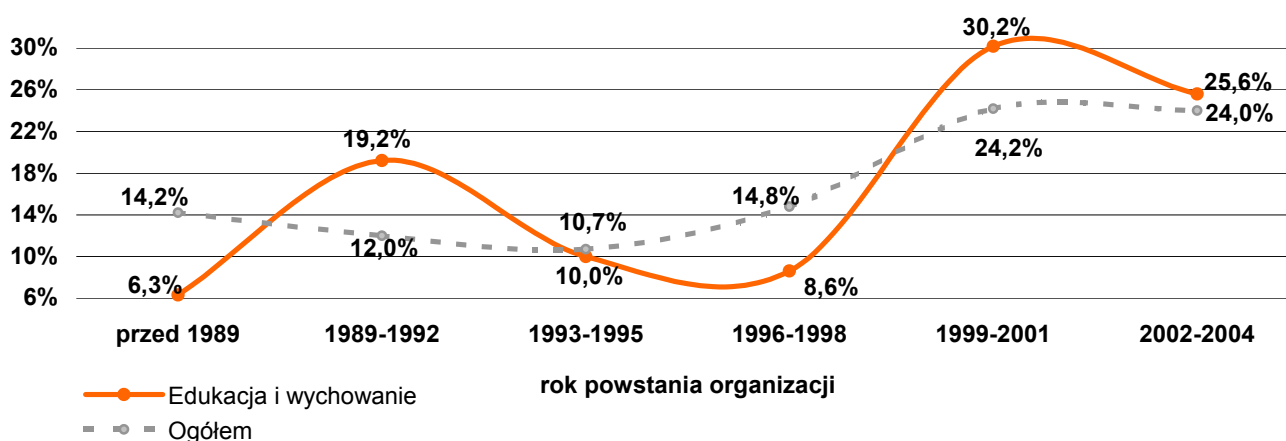
2. FORMY PRAWNE: jak wynika z danych, prawie 20% organizacji edukacyjnych to fundacje, zaś 78,3% ma formę stowarzyszeń. W całym sektorze fundacje stanowią 13,3% ogółu organizacji. Biorąc pod uwagę stosunkowo niewielką liczebność organizacji edukacyjnych wśród uczestników badania, nie są to znaczące różnice, i trudno na ich podstawie twierdzić, że organizacje te rzeczywiście znacznie częściej niż inne przybierają formę fundacji. Teza taka wymagałaby weryfikacji w kolejnych badaniach. Inne formy prawne (takie jak związek stowarzyszeń czy organizacja działająca na podstawie umowy Państwo – Kościół) występują wśród organizacji tego typu sporadycznie.

3. LOKALIZACJA: organizacje, dla których najważniejszym polem działań jest edukacja i wychowanie częściej mają siedzibę w dużych miastach. Prawie połowa z nich (47%) zlokalizowana jest w miastach wojewódzkich i stolicy kraju. Mniej więcej 1 na 3 organizacje tego typu (36%) funkcjonuje w mniejszych miastach (powyżej 10 tys. mieszkańców), zaś tylko 17% na terenach wiejskich lub w miastach nie przekraczających 10 tysięcy mieszkańców. Tym samym można powiedzieć, że dysproporcje w ich lokalizacji, związane z poziomem urbanizacji są nawet silniejsze niż w przypadku całego sektora pozarządowego. Warto jednak pamiętać, że na terenach wiejskich często funkcję klasycznych organizacji edukacyjnych pełnią inne organizacje lub zawiązujące się przy ważnych lokalnie instytucjach grupy nieformalne, nie posiadające własnej osobowości prawnej, a co za tym idzie, nie objęte badaniem Stowarzyszenia Klon/Jawor.

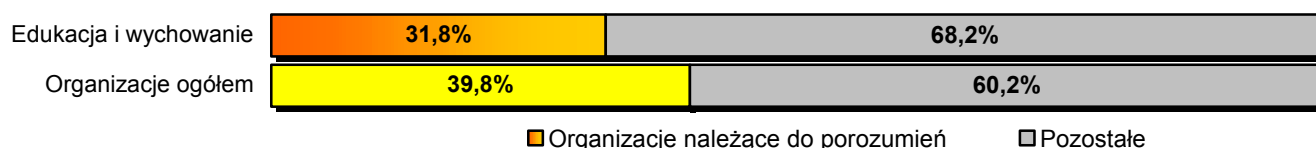
4. WIEK ORGANIZACJI: Organizacje edukacyjne tworzą jeden z młodszych segmentów sektora pozarządowego. 56% z nich zarejestrowano nie wcześniej niż w 1999 roku (w całym sektorze pozarządowym organizacji liczących nie więcej niż 5 lat jest 48%). Niemal 95% działających organizacji edukacyjnych powstało po przełomie 1989 roku, zaś pierwsza „fala” rozwoju tej części sektora pozarządowego datuje się na lata 1990-1992. Oznacza to, że stosunkowo niewiele z nich to organizacje o rodowodzie dłuższym niż polska demokracja, i że w okresie gwałtownego rozwoju życia stowarzyszeniowego w Polsce początku lat 90 powstawało ich stosunkowo dużo. Biorąc pod uwagę ograniczenia przedstawianego tu badania, związane z procesem dotarcia do badanych organizacji, może to jednak także oznaczać coś innego: to, że w porównaniu do innych, relatywnie dużo powstałych wówczas organizacji edukacyjnych przetrwało do dzisiaj – np. ze względu na stale zwiększający się popyt na ich usługi, korzystne dla części z nich konsekwencje zmian ustawowych (np. te wprowadzone w Ustawie o systemie oświaty z 1995 roku), czy przychylny dla nich klimat w samorządach lokalnych. Ostatnich kilka lat przyniosło ponowny wzrost dynamiki rozwoju tej części sektora. Udział organizacji edukacyjnych powstałych w tych latach jest w porównaniu do całego sektora pozarządowego nieco większy.

5. FEDERALIZACJA I REPREZENTACJA: na tle całego sektora pozarządowego, organizacje edukacyjne są nieco słabiej zorganizowane, choć zarazem z ich deklaracji wynika, że wiele z nich zna organizacje reprezentujące ich interesy, a różnice pomiędzy nimi i pozostałymi organizacjami są na tyle nieznaczne, że należy je traktować ostrożnie. 68% organizacji zajmujących się edukacją nie należy do żadnego porozumienia ani federacji organizacji pozarządowych – czy to regionalnych, ogólnopolskich, branżowych, czy międzynarodowych (w całym sektorze 60%). Do federacji na poziomie regionu, kraju lub branży należy 28% organizacji tego typu (wśród ogółu organizacji 36%), zaś do federacji o charakterze międzynarodowym – ok. 7%.

48% organizacji edukacyjnych twierdzi, że zna organizacje lub związki organizacji, o których można powiedzieć, że reprezentują ich interesy (mniej więcej tak samo rozkładają się opinie wszystkich organizacji), przy czym 5% uważa, że organizacje te są nieskuteczne. Mniej, bo 34,3% organizacji tego typu potrafi zidentyfikować inicjatywy lub federacje, których misją jest działanie na rzecz wszystkich organizacji pozarządowych w ich regionie (wśród wszystkich organizacji pozarządowych odsetek ten jest bardzo zbliżony, i wynosi ok. 37%). Prawie 42% respondentów reprezentujących omawiany typ organizacji potrafi także wskazać organizacje lub związki działające w interesie całego sektora pozarządowego (w całym sektorze twierdziło tak 36% badanych). 10% z nich uważa jednak, że organizacje te są nieskuteczne.

Federalizacja: organizacje należące do jakichkolwiek (polskich lub międzynarodowych) porozumień

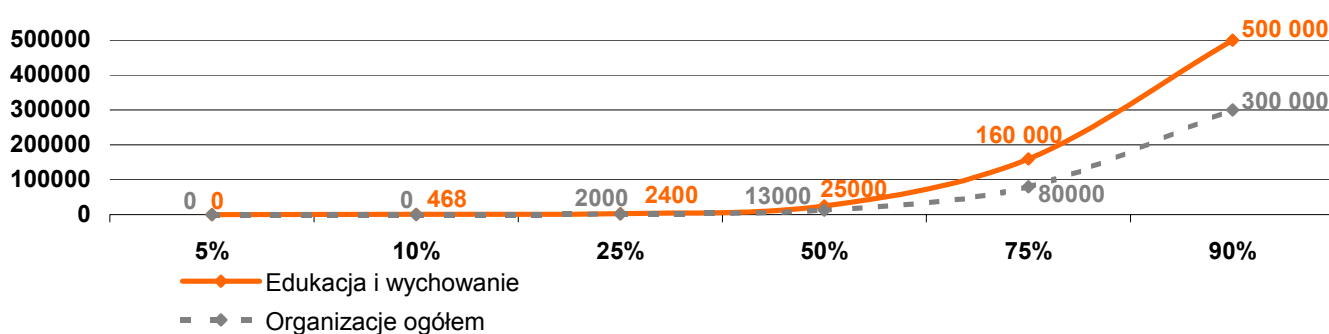
6. WIELKOŚĆ, SKALA DZIAŁAŃ: specyficzną cechą sektora organizacji zajmujących się przede wszystkim edukacją i wychowaniem jest relatywnie duży potencjał finansowy i ponadprzeciętny poziom zatrudnienia, przy jednoczesnym niskim poziomie członkostwa:

- W całym sektorze pozarządowym, 3 na 4 organizacje mają nie więcej niż 90 członków, a 90% ma maksymalnie 400 członków. Stowarzyszenia edukacyjne dysponują - statystycznie rzecz biorąc - mniejszą ich liczbą: 3 na 4 skupiają nie więcej niż 60 członków, a 9 na 10 liczy nie więcej niż 270 osób. Dystans dzielący je od innych organizacji wydaje się przy tym pogłębiać - jak wynika z innych danych, stosunkowo niewiele organizacji tego typu zadeklarowało wzrost liczby członków w ciągu ostatnich 2 lat.
- Pod względem poziomu aktywności, członkowie organizacji edukacyjnych nie wyróżniają się na tle innych: w przeciętnej organizacji tego typu składki płaci 67,5% z nich (w porównaniu do 64,5% w całym sektorze), zaś 47% aktywnie włącza się w prace organizacji (wśród wszystkich organizacji – 50%).
- 58% organizacji edukacyjnych w ogóle nie współpracuje z wolontariuszami – pod tym względem nie różnią się one specjalnie od ogółu organizacji, wśród których 55% nie korzysta z wolontariatu. Nie wyróżniają się także pod względem poziomu wolontariatu: 21% z nich skorzystało w 2004 roku z pomocy nie więcej niż 10 wolontariuszy (wśród wszystkich organizacji – 20%), a niespełna 4% pracowało z więcej niż 50 wolontariuszami (w całym sektorze – 9%).
- Pod względem poziomu zatrudnienia organizacje edukacyjne wyróżniają się na tle całego sektora: 40% z nich zatrudnia płatny personel, podczas gdy wśród wszystkich organizacji robi to tylko co trzecia (33%). W 90% organizacji edukacyjnych zatrudniających płatny personel wynagrodzenie z tytułu pracy w organizacji – niezależnie od formy umowy - pobiera nawet do 25 pracowników, a liczba osób dodatkowo, sporadycznie zatrudnianych sięga 50. Dla porównania, wśród wszystkich organizacji zatrudniających płatny personel, 90% ma nie więcej niż 15 pracowników, zaś sporadycznie współpracuje maksymalnie z kolejnymi 40 osobami. Wysoki poziom zatrudnienia w organizacjach edukacyjnych wydaje się ich stosunkowo trwałą cechą, biorąc pod uwagę, że aż 80% z nich nie zanotowało pod tym względem żadnych zmian w ciągu ostatnich 2 lat.
- Oprócz skali zatrudnienia, organizacje edukacyjne wyróżnia także struktura zatrudnienia. Pracownicy tych organizacji częściej mają wyższe wykształcenie, i jest wśród nich więcej kobiet. W przeciętnej organizacji edukacyjnej zatrudniającej płatnych pracowników prawie $\frac{3}{4}$ personelu (73,9%) ukończyło studia wyższe, w porównaniu do 61% wśród ogółu organizacji. W połowie organizacji edukacyjnych zatrudniających pracowników udział tych bez wykształcenia wyższego nie przekracza 10%. 72% pracowników statystycznej organizacji edukacyjnej to kobiety (w całym sektorze - 62%).
- 23% organizacji edukacyjnych praktycznie nie posiada budżetu (w 2003 roku ich przychody zamykały się w przedziale do 100 zł) – podobny wynik zarejestrowano dla całego sektora pozarządowego. Za to organizacje o największych przychodach jest wśród organizacji zajmujących się edukacją zdecydowanie więcej niż wśród wszystkich. Co 3 organizacja tego typu (32,1%) dysponuje przychodami przekraczającymi 100 000 zł (wśród ogółu organizacji taki poziom przychodów

zadeklarowało 21% organizacji). Najzamożniejsze 10% organizacji edukacyjnych rozporządzało w 2003 roku budżetem przekraczającym 500 000 zł, podczas gdy w całym sektorze przychody 10% organizacji o najwyższych przychodach przekraczały „zaledwie” 300 000 zł.

- Zróżnicowanie grupy organizacji edukacyjnych ze względu na deklarowany przez nie zasięg działań jest podobne jak w przypadku wszystkich organizacji. Prawie co 4 (24%) deklaruje, że jej działania obejmują najbliższe otoczenie: obszar najbliższego sąsiedztwa lub gminy, przy czym niespełna 10% ogranicza swoje działania do takiego właśnie obszaru. 40% organizacji edukacyjnych wskazuje że działa na obszarze gminy/powiatu. 26,2% deklaruje, że obejmuje swoimi działaniami cały kraj. 7% działa na terenie innych krajów.

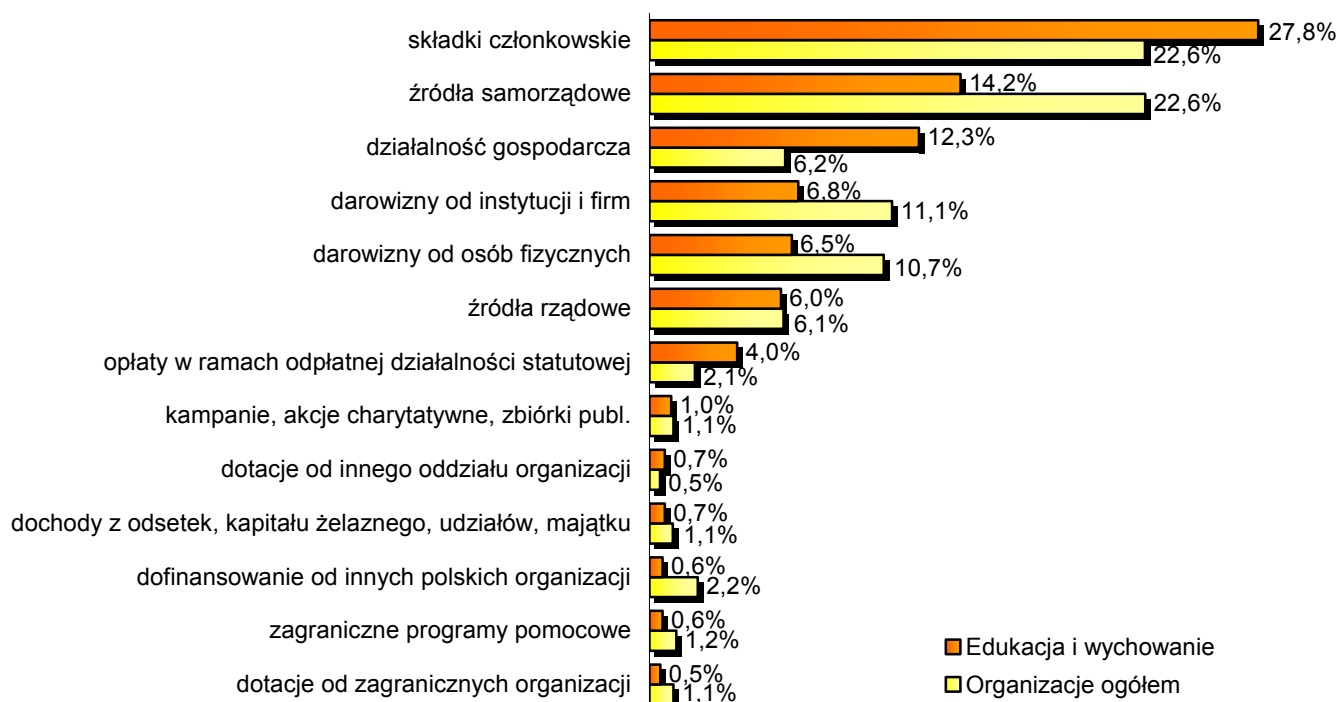
Budżet 2003 w PLN: (X)% organizacji dysponuje nie więcej niż... zł.

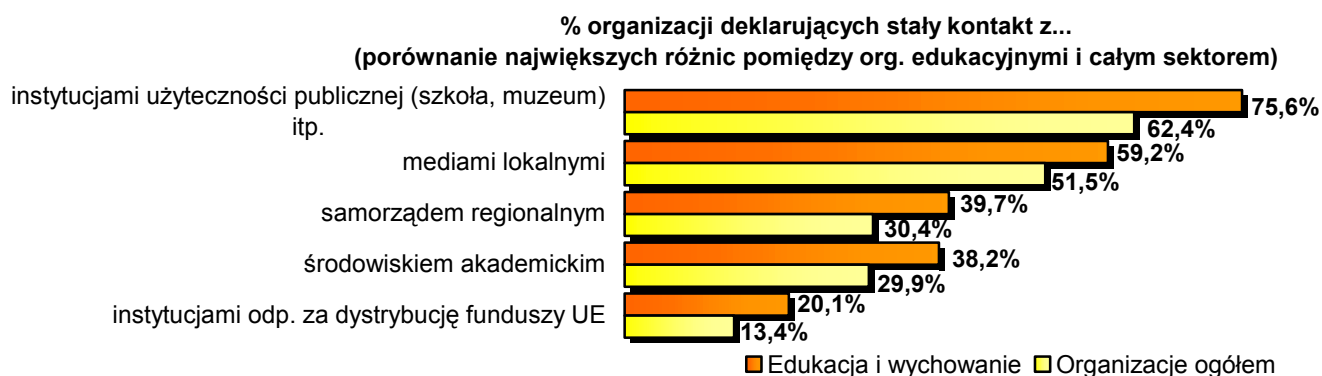
7. ŹRÓDŁA PRZYCHODÓW: organizacje edukacyjne pozyskują środki finansowe z relatywnie wielu różnych źródeł. Do źródeł najczęściej wykorzystywanych należą, podobnie jak w całym sektorze pozarządowym, składki członkowskie. W roku 2003, skorzystało z nich 60% organizacji edukacyjnych (podobnie jak wśród wszystkich organizacji). Ok. 40% organizacji tego typu pozyskało środki z darowizn od firm i instytucji, taki sam odsetek skorzystał również z darowizn od osób fizycznych. 37% uzyskało wsparcie z samorządu. To mniej niż wśród wszystkich organizacji, spośród których dofinansowanie z samorządu lokalnego uzyskało w 2003 roku 45%. Za to zdecydowanie częściej niż w całym sektorze źródłem przychodów organizacji edukacyjnych była działalność gospodarcza – przychody z tego tytułu zanotowała prawie co 4 taka organizacja (23,3%), i tylko co dziesiąta organizacja pozarządowa (10,5%). Podobnie jak wśród innych typów organizacji, do najrzadziej wykorzystywanych przez inicjatywy edukacyjne źródeł przychodów należą natomiast dotacje przekazywane przez inny oddział tej samej organizacji, zagraniczne programy pomocowe, oraz wsparcie od innych krajowych lub zagranicznych organizacji pozarządowych.

Warto też przyjrzeć się budżetowi przeciętnej organizacji zajmującej się edukacją i wychowaniem. Wśród źródeł finansowania mających największe znaczenie dla typowej organizacji tego typu pierwsze miejsce zajmują składki członkowskie: stanowią one średnio prawie 28% jej budżetu (to nieco więcej niż w całym sektorze: dla przeciętnej organizacji pozarządowej składki stanowią 22,6% budżetu). 14% całości przychodów statystycznej organizacji edukacyjnej pochodzi od samorządu (wśród wszystkich organizacji – 22%). Na trzecim miejscu znajduje się działalność gospodarcza: przeciętna organizacja zajmująca się edukacją czerpie stąd 12,3% rocznego budżetu (wśród wszystkich organizacji pozarządowych udział tego źródła jest zdecydowanie mniejszy - wynosi tylko 6,2%). Źródła najmniej istotne dla budżetów organizacji edukacyjnych to: zagraniczne programy pomocowe, dotacje od innego oddziału organizacji, dochody z odsetek, kapitału żelaznego lub udziałów oraz dotacje od krajowych i zagranicznych organizacji pozarządowych.

Udział poszczególnych źródeł finansowania w budżecie przeciętnej organizacji w %

8. WSPÓŁPRACA: choć większość organizacji edukacyjnych funkcjonuje w dużych miastach, a co 4 deklaruje, że zasięg jej działań obejmuje całą Polskę, to 77% wskazuje także, że utrzymuje stałe kontakty z lokalną społecznością, w której organizacja działa. Prawie tyle samo, bo 75% regularnie kontaktuje się z instytucjami użyteczności publicznej – jak można domniemywać, przede wszystkim szkołami. To znacznie więcej niż w całym sektorze pozarządowym – wśród wszystkich organizacji tego rodzaju kontakty zadeklarowało 62% ankietowanych organizacji. Mniej więcej 2 na 3 organizacje edukacyjne (64%) utrzymują kontakty z samorządem lokalnym (podobnie jest wśród wszystkich organizacji), zaś 59% co pewien czas lub często kontaktuje się z mediami lokalnymi. Prawie 40% współpracuje także z samorządem regionalnym – wśród wszystkich organizacji takich przypadków jest mniej, bo tylko 30,4%. Opisując różnice pomiędzy reprezentantami tego podsektora a całym sektorem pozarządowym warto jeszcze zauważyć, że organizacje edukacyjne częściej niż zwykle utrzymują regularne kontakty ze środowiskiem akademickim i naukowym (taką deklarację złożyło 38,5% z nich, w porównaniu do 29,9% wśród ogółu organizacji). Do partnerów, z którymi organizacje te raczej się nie kontaktują należą zagraniczne organizacje pozarządowe, zarówno te działające w krajach Unii Europejskiej (częściej niż sporadycznie kontaktuje się z nimi tylko 8,4% organizacji edukacyjnych, w porównaniu do 15% w całym sektorze), jak i te zlokalizowane poza UE (3,9%). Bardzo rzadko ich partnerem są również (podobnie jak w całym sektorze) partie i organizacje polityczne – kontakt z nimi utrzymuje tylko 8% organizacji edukacyjnych. Zapytani o to, jakie instytucje są najistotniejsze dla realizacji ich misji, przedstawiciele organizacji zajmujących się edukacją i wychowaniem wskazują na samorząd lokalny (uważa tak 52% z nich), instytucje użyteczności publicznej (44,5%), oraz lokalną społeczność. Rzadziej niż ma to miejsce w całym sektorze uznają natomiast za ważne kontakty z innymi organizacjami pozarządowymi: jako istotnych partnerów wskazuje je 12% organizacji edukacyjnych, podczas gdy wśród wszystkich uczestników badania wymieniła je co piąta organizacja (21%).

9. UNIA EUROPEJSKA: organizacje edukacyjne należą do tych, które najczęściej deklarują zainteresowanie skorzystaniem z nowych funduszy unijnych, dostępnych w związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Chęć ubiegania się o środki tych funduszy wyraziło 83% z nich (w porównaniu do 74,2% w całym sektorze pozarządowym), przy czym ponad 50% stwierdziło, że na pewno będzie starać się je pozyskać, a 30% udzieliło mniej stanowczej odpowiedzi, twierdząc, że „raczej” podejmą takie próby. Warto przy tym zaznaczyć, że w ciągu ostatnich 4 lat jakiegokolwiek doświadczenia związane z ubieganiem się o środki unijne miało 18,5% organizacji tego typu – podobnie jak w całym sektorze pozarządowym (14%),.

Plany i doświadczenia związane ze środkami unijnymi

